

gebaseerd op veel inlevingsvermogen. Kennelijk is er in dit geval ook een persoonlijke band gezien de foto op het omslag van 'Th. M. H. Peer, meubelmaker-timmerman, midden twintigste eeuw.' Peer publiceerde eerder over de vakbeweging van overheidspersoneel, matrozen, de FNV en collectieve arbeidsovereenkomsten. De geschiedenis van de meubelmakersvakbeweging bestaat uit 32 hoofdstukken, die samen de ontwikkelingen in de gekozen periode volgen maar die ook op zichzelf gelezen kunnen worden. Hieronder zijn titels als 'Staking bij Pool in Haarlem', 'Verbolgen vakbondsvrouwen', 'De eerste bezoldigde vakbondsbestuurders' en 'De vakbond in de oorlog'.

Het boek volgt de grote lijnen van de Nederlandse vakbondsgeschiedenis en bevestigt het beeld daarvan. Terecht krijgt B. H. Heldt (1841-1914) veel aandacht, omdat deze in 1864 aan de wieg stond van de meubelmakersvereniging Amstels Eendracht, en in 1871 aan de wieg van de landelijke vakorganisatie van meubelmakers en van de eerste vakcentrale in Nederland, het Algemeen Nederlands Werklieden Verbond (ANWV). Heldt was in 1885 ook de eerste werkmans in de Tweede Kamer, waar veel leden zich te goed voelden om hem de hand te schudden. Mijn bezwaar ten aanzien van Heldt en het ANWV — en in zekere zin het hele boek — is dat Peer te veel vasthoudt aan het bestaande beeld van de vakbeweging. Hierin blijven Heldt en het ANWV in de schaduw van latere, meer aansprekende vakcentrales als het Nationaal Arbeidssecretariaat en het Nederlands Verbond van Vakverenigingen. Zowel Heldt als het ANWV zouden daarom nog meer aandacht moeten krijgen en bovendien een die meer recht doet aan hun eigen ontwikkeling, los van wat er later gebeurde. Heldt verdient daarom een serieuze biografie, het ANWV eindelijk een echt boek. In Peers boek komt de geschiedenis van de bedrijfstak in de genoemde periode vooral naar voren als een vakbondsgeschiedenis. Het boek bevat verschillende foto's die de arbeidsomstandigheden van meubelmakers en aanverwante beroepsgenoten in beeld brengen. De vaandels van de katholieke en algemene bonden zijn in kleurkaternen afgedrukt.

Bob Reinalda

J. W. M. Schulten, *De Nederlandse officier en zijn geschiedenis. Honderdvijfentwintig jaar KVEO* (Amsterdam: De Bataafsche leeuw, 2002, 304 blz., ISBN 90 6707 545 0).

De titel geeft al aan dat de auteur meer heeft willen doen dan uitsluitend een gedenkboek schrijven bij een jubileum van de vereniging die thans bekend staat als de Koninklijke vereniging van eervol ontslagen officieren (KVEO) van de Nederlandse krijgsmacht. Naar mijn mening is hij in dit voornemen uitstekend geslaagd.

Onder meer aan de orde komen de organisatorische ontwikkeling van de officierskorpsen binnen de Nederlandse krijgsmacht vanaf de Napoleontische tijd (de door Schuiten algemeen gehanteerde *terminus post quem*), de officierseed (inclusief de 'verklaring op eerewoord' die de bezetter in de zomer van 1940 van alle beroepsofficieren heeft gevraagd en die, ook later, voor veel commotie binnen de krijgsmacht heeft gezorgd), de relatie tussen samenleving, overheid en officieren en de rechtspositie van de officier. De nadruk ligt op wat men eertijds placht aan te duiden als het leger hier te lande, maar ook de marine, het voormalige KNIL en de luchtmacht komen aan de orde. Zo vindt men bij voorbeeld vermeld de invoering, in 1916, van een islamitische formule voor de officierseed.

Het relaas is levendig en naar mijn indruk in het algemeen goed onderbouwd. Er zijn, ik zou

haast schrijven: uiteraard, aangelegenheden waarover men van mening kan verschillen. Zo zet ik een vraagteken bij de mededeling — of kunnen wij haar beter een suggestie noemen? — op pagina 46 dat aan de oprichting van het Koninklijk instituut voor de marine alleen 'enkele weinig gelukkige opleidingsexperimenten' vooraf zijn gegaan. Ingewijden zal uit de vermelding van de verklaring op erewoord al duidelijk zijn dat de auteur niet schroomt om ook controversiële zaken aan te roeren. Dat gebeurt met name in hoofdstuk 6, dat handelt over 'het ontslag in de praktijk'. Daar komt onder andere uitvoerig aan de orde het ongevraagd eervol ontslag dat na de Tweede Wereldoorlog werd verleend aan de latere generaal B. R. P. F. Hasselman en majoor J. N. Breunese en leidde tot geruchtmakende 'affaires'; Hasselman werd na enige tijd gerehabiliteerd.

De aantrekkelijkheid van de tekst wordt niet weinig vergroot door lange citaten uit de eigentijdse literatuur over diverse behandelde onderwerpen, die als *entrefilets* geplaatst zijn en die het boek mede het karakter van een bronnenpublicatie geven. Wie geïnteresseerd is in fenomenen als wellevendheidsvoorschriften en bepalingen over het officiershuwelijk vindt daar veel interessants. Het boek is goed verzorgd en voorzien van vele zeldzame casu quo ongebruikelijke afbeeldingen; mijn favorieten daaronder zijn die op pagina 74, waar men vijf Nederlandse generaals ziet zoals deze zich in 1943 in Duitse krijgsgevangenschap bevonden, en op pagina 83, waar kennelijk de zoon van de auteur bij zijn beëdiging als marineofficier is afgebeeld.

Jammer is dat met voorletters en met de spelling van namen wat slordig wordt omgesprongen. Om enkele voorbeelden te noemen: 'Willi Sluiter' (51) is ten rechte Willy Sluiter; de op pagina 91 genoemde J. G. Pabst is vrijwel zeker J. C. Pabst, de latere Nederlandse gezant te Tokio. Dergelijke oneffenheden doen echter nauwelijks af aan de waarde van dit boek. Wie ooit een sociale geschiedenis van de Nederlandse officier in de negentiende en twintigste eeuw wil schrijven, zal móeten steunen op 'het boek van Jan Schuiten'.

Ph. M. Bosscher

B. Abbo-Tilstra, *Om de sînens fan it Fryske folk. Tuberculose en haar bestrijding bij bevolking en veestapel in Fryslân, 1890-1940* (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 2002; Leeuwarden: Fryske Akademy, 2002, xv + 467 blz., ISBN 90 6171 929 1).

In april 2002 promoveerde de arts B. Abbo-Tilstra op een historisch proefschrift over de tuberculosebestrijding in Friesland tussen 1890 en 1940. Zij was persoonlijk met het onderwerp verbonden: van 1980 tot 1990 was ze in deze sector werkzaam geweest en de grootmoeder naar wie zij is genoemd, was in 1920 aan die ziekte overleden. Belangrijker zal echter zijn geweest, dat een medisch-historische studie over dit onderwerp tot dusverre ontbrak. De Friese aanduiding *beppe* voor grootmoeder en de Friese titel van het boek maken duidelijk, dat zij een speciale band met haar geboorteprovincie heeft behouden.

Tuberculose — of 'tering' — was tot ver in de twintigste eeuw in de westerse wereld een gevreesde ziekte, vaak met dodelijke afloop. Tussen 1866 en 1871 bezweken daaraan jaarlijks meer mensen dan aan de cholera- en pokkenepidemieën in die jaren. Gedurende het laatste kwart van de negentiende eeuw en de eerste decennia van de twintigste eeuw schommelde het promillage van de bevolking dat aan tuberculose overleed landelijk tussen de 1,5 en 2, om pas na 1920 af te nemen. In Friesland was de sterfte tot 1900 nog wat hoger dan het landelijke gemiddelde en Leeuwarden en Franeker hadden een nog weer iets hoger sterftecijfer.

Het proefschrift biedt een helder overzicht van de ontwikkeling van de modern opgezette